

Content Features of the Art Curriculum in Lower Secondary Education

Mojdeh Mahfar: Ph.D. in Curriculum, Department of Education, Faculty of Education and Psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran
Mahfar.mojdeh1364@gmail.com

Seyed Ebrahim Mirshah Jafari^{ID*}: Professor in Curriculum, Department of Education, Faculty of Education and Psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran. jafari@edu.ui.ac.ir

Fereydoon Sharifian: Associate Professor in Curriculum, Department of Education, Faculty of Education and Psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran

f.sharifian@edu.ui.ac.ir

Abstract

The present research aimed to identify the content features of the art curriculum for the first period of secondary education, using a mixed-methods approach (qualitative-quantitative). The qualitative data were collected through 27 interviews with experts in the field of art and curriculum, who were purposefully selected and were interviewed until theoretical saturation was reached. The quantitative phase population consisted of 504 art teachers in Isfahan city, from which 218 were randomly selected according to Morgan's table. Data were obtained through semi-structured interviews and questionnaires. Content validity was applied for the validity of both interviews and questionnaires, and the reliability of the questionnaire was confirmed with a Cronbach's alpha coefficient of 0.91. The interview findings were analyzed using the Strauss and Corbin method. According to the results, both research experts and art teachers emphasized the features of "audience-centeredness of the artwork," which closely relates to the nature of art; "aesthetic innovation," with its impactful role in various life aspects; and "integration of art with science and technology" as a novel approach in today's world. The common ground between these two groups is the establishment of connections between art and other sciences and new technologies, which is globally applied as an innovative method. This highlights both groups' emphasis on an interdisciplinary approach in content, explaining the linkage of art with other subjects as an innovative and global strategy for enhancing learning and creativity.

Keywords: lower secondary education, Curriculum content, Art.

Introduction

Examining the characteristics of art curriculum content in the first period of middle school is important because it forms the basis for students' future artistic development. This content not only supports creativity and critical thinking but also helps students make logical choices in later grades and maintain long-term engagement with art. Having elements such as musical content for cognitive and motivational growth, visual arts for emotional expression, art history for understanding cultural and social contexts, and components like art criticism, aesthetics, and interdisciplinary connections offers several benefits, including cultural enrichment, cognitive improvement, and emotional well-being. Research findings has also highlighted the importance of creativity, the integration of art with other subjects, mental-health benefits, and the educational value of painting and crafts. Attention to individual differences, cultural and historical heritage, and philosophical foundations also plays a key role in developing meaningful curriculum content, ultimately leading to stronger emotional well-being, improved critical thinking, and greater cultural awareness.

Methodology

This study used a mixed-methods design. In the qualitative phase, semi-structured interviews were conducted with experts in art education and curriculum studies who were selected through purposive sampling until data saturation was reached. The validity of the instrument was confirmed by six specialists, and data analysis followed Strauss and Corbin's coding model (open, axial, and selective coding). In the quantitative phase, statistical population consisted of 504 art teachers from first-year secondary schools in Isfahan, from which a random sample of 218 participants were selected using the Morgan table. A researcher-made questionnaire with 11 Likert-scale items was developed based on the qualitative results, showed strong reliability (Cronbach's $\alpha = 0.91$). Data were analyzed using descriptive and inferential statistics, including t-tests and regression analysis, with SPSS software.

Findings

The qualitative findings revealed several key themes: audience-centered artistic activities (such as painting, crafts, and music), integration of art with STEAM subjects (mathematics, science, literature, and foreign languages), aesthetic innovation, art appreciation (including knowledge of art history and local arts), recognition of individual differences, art criticism and analysis, philosophical foundations, aesthetic experience, the influence of social and environmental contexts (such as human rights and the environment), and reference to cultural and historical heritage. The quantitative findings, based on teachers' perspectives, showed similar priorities. The most important features of art curriculum content were: art appreciation, integration of art with science and technology (STEAM), attention to cultural and historical heritage, artwork analysis, aesthetic innovation, philosophical foundations, aesthetic components, adequacy of the current content, respect for individual differences, audience-centered artistic activities, and the influence of social context.

Discussion & Conclusion

Results of this study showed a clear alignment between qualitative and quantitative findings. Both emphasize the importance of audience-centered artistic activities, the integration of art with science and technology, aesthetic innovation, art appreciation, STEAM-based learning, and attention to cultural and historical heritage. These findings are consistent with global research findings indicating that creativity supports both cognitive and emotional development, encourages broader and deeper thinking, and helps students build essential life skills. Applied and socially relevant art content strengthens the practical value of art education, while art appreciation plays an important role in improving empathy and mental well-being. Integrating art within STEAM frameworks also supports interdisciplinary learning and creative problem-solving.

رویکردهای نوین آموزشی

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه اصفهان

سال بیستم، شماره ۲، شماره پیاپی ۴۲، ص: ۱۴۹-۱۷۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۲۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۲۲

مقاله پژوهشی

ویژگی‌های محتوای برنامه درسی هنر در دوره اول متوسطه

مژده ماه فر: دکتری برنامه درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

Mahfar.mojdeh1364@gmail.com

سید ابراهیم میرشاه جعفری*^{id}: استاد برنامه درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه

اصفهان، اصفهان، ایران

jafari@edu.ui.ac.ir

فریدون شریفیان: دانشیار برنامه درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

ایران

f.sharifian@edu.ui.ac.ir

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی ویژگی‌های محتوای برنامه درسی هنر، برای دوره اول متوسطه، با روش ترکیبی (کیفی-کمی) انجام شد. داده‌های مورد نیاز بخش کیفی از طریق مصاحبه با متخصصان حوزه هنر و برنامه درسی به دست آمد که با روش هدفمند انتخاب شدند و با معیار اشباع نظری با ۲۷ نفر مصاحبه انجام شد. جامعه بخش کمی ۵۰۴ نفر از دبیران هنر شهر اصفهان بودند که با استفاده از جدول مورگان، ۲۱۸ از آنها به صورت تصادفی انتخاب شدند. داده‌های پژوهش از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و پرسشنامه به دست آمدند. برای روایی مصاحبه و پرسشنامه، از روایی محتوا استفاده شد و پایایی پرسشنامه با روش آلفای کرونباخ برابر با ۰/۹۱ به دست آمد. یافته‌های مصاحبه با روش اشتراوس و کوربین بررسی شد. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، متخصصان حوزه پژوهش و دبیران هنر، هر دو دسته، بر ویژگی‌های «مخاطب‌محوری اثر هنری» که ارتباطی نزدیک با ماهیت هنر دارد، «نواندیشی زیباشناختی» با نقش تأثیرگذاری آن در جوانب مختلف زندگی و «تلفیق هنر با علوم و فناوری» به عنوانی روشی نوین در جهان امروز تأکید کردند که وجه اشتراک نظر این دو دسته، برقراری ارتباط بین هنر با سایر علوم و فناوری‌های جدید است که در سراسر دنیا به عنوان روشی نوین استفاده می‌شود و نشان‌دهنده تأکید هر دو گروه بر رویکرد میان‌رشته‌ای در محتوای هنر با سایر دروس را به عنوان راهبردی نوآورانه و جهانی در بهبود یادگیری و خلاقیت تبیین می‌کند.

واژگان کلیدی: دوره اول متوسطه، محتوای برنامه درسی، هنر.

مقدمه

بررسی ویژگی‌های محتوای برنامه درسی هنر در دوره اول متوسطه، به دلایلی متعدد از جمله پرورش خلاقیت (Aguilera & Ortiz-Revilla, 2021; De Witte et al., 2021; Nerubasska & Maksymchuk, 2020; Walton, 2024) و ترویج تفکر انتقادی (Norton, 2023; Beniche, 2023; Lau, 2020; Basak & Yucel, 2024) بسیار مهم است. در حقیقت، در این دوره زمینه برای آموزش هنری در مقاطع بالاتر فراهم می‌شود (Winsler et al., 2020; Gibson & Ewing, 2020). و شرایط را برای انتخاب رشته دانش‌آموزان در دوره دوم و حتی دانشگاه مهیا می‌کند و بر تعامل آنها با هنر در طول سیر تحصیلاتشان تأثیر می‌گذارد. برخورداری محتوا از ویژگی‌های مناسب در دوره اول متوسطه می‌تواند مزایایی بی‌شمار داشته باشد، از جمله این مزایا، می‌توان به غنی‌سازی فرهنگی و ارتباط شخصی و اجتماعی (Youvan, 2024; Ahmed, 2024) کمک به رشد شناختی (James et al., 2024; Zhou, 2024)، سلامت روانی و عاطفی (Golden et al., 2024; Jean-Berluiche, 2024; Birrell et al., 2024; Mansfield et al., 2024; Cotter et al., 2024; Taylor et al., 2024; Peters et al., 2024; Çataldaş et al., 2024; Riches et al., 2024) اشاره کرد. همچنین، در این راستا می‌توان بر اهمیت برخی از ویژگی‌های محتواهای خاص هنری تأکید ویژه کرد، مانند ویژگی‌های محتوای موسیقایی که به رشد شناختی و مغزی دانش‌آموزان منجر می‌شوند (James et al., 2024; Bogunovic et al., 2024)، حس زیبایی‌شناسی موسیقایی را برمی‌انگیزد (Yang, 2024) و انگیزه یادگیری را افزایش می‌دهد (Jongko et al., 2024)، هنرهای تجسمی که به دانش‌آموزان امکان می‌دهند تا احساسات و تفکرات خود را به شیوه‌ای خلاقانه و بصری بیان کنند (Yeh et al., 2024)، تاریخ هنر شرایط را فراهم می‌کند تا دانش‌آموزان درک کنند آثار هنری در زمینه‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی زمانه هنرمند خلق شده‌اند (Walton, 2024; Basak & Yucel, 2024)، نقد هنری (Castro, 2024)، زیبایی‌شناسی (Ibáñez, 2024; Blaikie & Maras, 2024) و ادغام محتوای هنر با محتوای سایر دروس که به بهبود یادگیری و افزایش انگیزه در دانش‌آموزان منجر می‌شود (Ahn & Ohn, 2024; Salem et al., 2024) (Donahue & Stuart, 2024).

در ایران نیز در زمینه محتوای هنری پژوهش‌هایی انجام شده‌اند. اهمیت بررسی خلاقیت در محتوای برنامه درسی مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته (سودائی، ۱۴۰۳)، تلفیق محتوای هنر با سایر دروس برای درک بهتر مطالب هر دو درس نیز مهم تلقی شده (حیدری و همکاران، ۱۴۰۳؛ الف؛ حیدری و همکاران، ۱۴۰۳)، همچنین بر اهمیت محتوای هنری مناسب و تأثیری که بر سلامت روان و رشد جوانب مختلف شخصیتی و اجتماعی دانش‌آموزان دارد، تأکید شده است (صمدی راد و همکاران، ۱۴۰۲؛ دوستعلی زاده، ۱۴۰۱؛ آقائی و حاجی‌پور، ۱۴۰۱). نقاشی و کاردستی نیز به عنوان پرکاربردترین محتوای هنری استفاده می‌شوند (امینی و لقب دوست آرانی، ۱۴۰۰).

در نهایت می‌توان گفت انتخاب محتوای هنری مناسب نه فقط نتایج آموزشی را افزایش می‌دهد، بلکه بهزیستی عاطفی، مهارت‌های تفکر انتقادی، آگاهی فرهنگی و مشارکت جامعه را نیز ارتقا می‌دهد. این مزایا هنر را به یک جزء ارزشمند از توسعه شخصی و چارچوب‌های آموزشی گسترده‌تر تبدیل می‌کند. همچنین، انتخاب

صحیح محتوای هنری نه فقط بر کیفیت اثر می‌گذارد، بلکه می‌تواند به موفقیت کلی دانش‌آموزان در زمینه‌های مختلف تحصیلی و شخصی کمک کند.

در پژوهش‌های انجام‌شده توسط شولتز و همکاران، بارفورد و همکاران، گارتوس و همکاران، فرهنگ و همکاران، بلوخ و همکاران، هاینریشز و کاپ‌چیک در ارتباط با محتوای برنامه‌دستی هنر، از جمله ویژگی‌هایی که در تدوین محتوا مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته‌اند، در نظر گرفتن «تفاوت‌های فردی» ضروری است که به معنای توجه به استعدادها، علایق، سبک‌های یادگیری و پیش‌زمینه فرهنگی دانش‌آموزان است تا فرصت تجربه و بیان خلاق متناسب با ویژگی‌های شخصی هر فرد فراهم شود (Schlotz et al., 2021; Barford et al., 2018; Gartus et al., 2015; Furnham et al., 2011; Bloch et al., 2003; Heinrichs & Cupchik, 1985). همچنین، برخی از پژوهش‌ها، از جمله پژوهش‌های ریکو و نادایلا و ما، به ارتباط بین مبانی و میراث فرهنگی و تاریخی با هنرهای مختلف و کاربرد این مفاهیم در محتواهای هنری اشاره کرده‌اند. در حقیقت، محتوای هنری باید بازتاب‌دهنده پیوند میان ارزش‌های فرهنگی، پیشینه تاریخی و سبک‌های هنری متنوع باشد تا تداوم و غنای هویت فرهنگی در آموزش هنر تحقق یابد (Rico & Nadilla, 2024; Ma, 2024). کاربرد فلسفه در محتوای هنری نیز در پژوهش‌های شفر، سولیحوونا و عامی‌روونا، عالم و کولینگ‌وود مورد تأکید قرار گرفته است؛ فلسفه با تبیین مفاهیم بنیادین هنر مانند زیبایی، خلاقیت و معنا، به محتوای هنری عمق می‌بخشد و زمینه فهم انتقادی و چندوجهی آثار هنری را فراهم می‌کند (Collingwood, 2020)، در جدول (۱) مختصری از رئوس ویژگی‌های محتوای برنامه‌دستی هنر در دیگر کشورها گزارش شده است.

جدول ۱: مختصری از رئوس ویژگی‌های محتوای برنامه‌دستی هنر در دیگر کشورها

Table 1: A brief outline of the key features of art curriculum content in other countries

ویژگی‌های موردتوجه در تدوین محتوا	تشریح ویژگی مورد توجه	منابع
توجه به تفاوت‌های فردی	درک و لحاظ استعدادها، علایق، سبک‌های یادگیری و پیش‌زمینه فرهنگی برای تقویت تجربه خلاق هر دانش‌آموز	(Schlotz et al., 2021; Barford et al., 2018; Gartus et al., 2015; Furnham et al., 2011; Bloch et al., 2003; Heinrichs & Cupchik, 1985)
بازتاب ارزش‌ها و میراث فرهنگی-تاریخی	پیوند دادن ارزش‌های فرهنگی، پیشینه تاریخی و سبک‌های هنری متنوع برای تقویت هویت فرهنگی در آموزش هنر	(Rico & Nadilla, 2024; Ma, 2024)
کاربرد فلسفه در محتوای هنری	تبیین مفاهیم بنیادین هنر مانند زیبایی، خلاقیت و معنا؛ تعمیق محتوای هنری و تسهیل فهم انتقادی و چندوجهی آثار هنری	(Schaeffer, 2023; Solihovna & Amirovna, 2023; Alam, 2022; Collingwood, 2020)

در نهایت، این پژوهش به دنبال آن است تا به پرسش‌های زیر پاسخ دهد:

۱. ویژگی‌های محتوای برنامه درسی هنر از نظر متخصصان حوزه پژوهش و دبیران هنر کدام‌اند؟
۲. مقایسه بین نظرات متخصصان حوزه پژوهش و دبیران هنر در رابطه با ویژگی‌های محتوای برنامه درسی هنر چه نتایجی را در بر دارد؟

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر ترکیبی است. در بخش کیفی، از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با متخصصان آشنا با دو حوزه هنر و برنامه درسی داده‌های مورد نیاز استخراج شده است. انتخاب افراد هدفمند بود و با رسیدن به اشباع نظری، مصاحبه‌ها متوقف شد. اطلاعات مربوط به مصاحبه‌شوندگان در **جدول (۲)** گزارش شده است. ابزار استفاده‌شده در این قسمت فرم مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود که روایی آن از طریق ارائه به ۶ نفر از اساتید هنر و برنامه درسی تأیید شد که همگی دانش تخصصی یا تجربه هنری در زمینه موضوع داشتند و دستاوردهای بین‌رشته‌ای و سوابق مکتوب در قالب کتاب‌ها و مقاله‌ها و کارگاه‌های عملی در حیطه هنر و برنامه درسی در پیشینه‌شان ثبت شده بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش اشتراوس و کوربین^۱ استفاده شد و تحلیل داده‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی انجام شد. در کدگذاری باز، پژوهشگر طبقات مختلف محتوای برنامه درسی هنر را کشف و توصیف کرد. در گام دوم، کدگذاری محوری، پژوهشگر روابط بین کدها را با در نظر گرفتن شرایط علی، راهبردها، بستر حاکم، شرایط مداخله‌گر و پیامدها پیدا کرد و در نهایت، در گام سوم، کدگذاری گزینشی مقوله‌های اصلی انجام شد و ارتباط و اعتبار بین مقوله‌ها ایجاد شد و در نهایت، کدهای اصلی و محوری استخراج شدند. در بخش کمی، معلمان هنر دوره اول متوسطه شهر اصفهان جامعه پژوهش را تشکیل می‌دهند که تعداد آنها بر اساس آمار آموزش و پرورش ۵۰۴ نفر بوده است. با روش نمونه‌گیری تصادفی و بر اساس جدول مورگان، ۲۱۸ نفر از آنها در پژوهش شرکت کرده‌اند. ابزار پژوهش در این بخش پرسشنامه پژوهشگر ساخته بوده است که شامل ۱۱ پرسش بود که هر پرسش درباره یک ویژگی محتوایی خاص از دبیران هنر نظرسنجی می‌کرد. پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای طراحی شده بود که پایایی آن از طریق آلفای کرونباخ برابر ۰/۹۱ گزارش شده است. گفتنی است، از نتایج به‌دست‌آمده از بخش کیفی برای طراحی پرسشنامه بخش کمی استفاده شده است.

جدول ۲: اطلاعات دموگرافیک مصاحبه‌شوندگان

Table 2: Demographic information of interviewees

جنسیت		تحصیلات		تخصص	
زن	مرد	کارشناسی ارشد	دکتری	هنر	برنامه درسی هنر
۱۴	۱۳	۲۰	۷	۱۷	۳
مجموع					۲۷

¹ Strauss & Corbin

یافته‌ها

پرسش ۱: ویژگی‌های محتوای برنامه‌دستی هنر از نظر متخصصان حوزه پژوهش و دبیران هنر کدام‌اند؟ پاسخ به این پرسش در دو بخش الف (مصاحبه با متخصصان حوزه پژوهش) و ب (نظرسنجی از دبیران هنر) انجام شده است.

الف: مصاحبه با متخصصان: بحث درباره ویژگی‌های محتوای درس هنر در دوره اول متوسطه در این بخش، پس از تجزیه و تحلیل نظرات متخصصان، در کدگذاری باز ۵۸ گزاره اولیه به دست آمد، در کدگذاری محوری ۲۹ کد حاصل شد و در نهایت، ۱۰ کد اصلی استخراج شدند که در **جدول (۳)** (با فراوانی و درصد) گزارش شده‌اند.

جدول ۳: ویژگی‌های محتوای برنامه‌دستی هنر از دیدگاه متخصصان حوزه پژوهش

Table3: Art curriculum content features from specialists' view

کد اصلی	کد محوری	کد باز	فراوانی	درصد
۱ مخاطب محوری اثر هنری			۲۴	۸/۸۸
	نقاشی	نقاشی، به دلیل تجسمی بودن و همین‌طور دامنه گسترده مواد و سبک، می‌تواند نتایجی خارق‌العاده به بار بیاورد، و از این رو، در زندگی روزمره بسیار به کار می‌رود؛ از طرح روی فنجان و لباس گرفته تا طراحی‌های شهری، همه‌جا ردپای نقاشی دیده می‌شود (مصاحبه‌شونده ۵، ۱۴۰۱).	۱۱	۴۰/۷۴
	موسیقی	امروزه موسیقی ابعادی گسترده یافته است؛ از موسیقی کودک گرفته تا کنسرت‌های بزرگ اساتید برجسته. حتی در سطح شهر، نوازندگان دوره‌گرد و خیابانی را می‌بینیم. تمام این موارد بر جنبه کاربردی هنر موسیقی تأکید دارند (مصاحبه‌شونده ۱۴، ۱۴۰۲).	۹	۳۳/۳
	صنایع دستی	آشنایی با صنایع دستی، به ویژه صنایع دستی هر منطقه جغرافیایی، می‌تواند محتوایی جذاب به وجود آورد که کارایی هم داشته باشد و دانش‌آموزان را از مباحث نظری دور کند (مصاحبه‌شونده ۲، ۱۴۰۱).	۹	۳۳/۳

کد اصلی	کد محوری	کد باز	فراوانی	درصد
۲				
	هنر و ریاضیات	وقتی هنر و ریاضی را با هم ادغام کنیم، هم مباحث ریاضی بهتر آموخته می‌شود، و هم آثار هنری خلاقانه‌تری تولید می‌شود (مصاحبه‌شونده ۱۶، ۱۴۰۲).	۷	۲۵
	هنر و ادبیات	محتوای تلفیقی بین هنر و ادبیات به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا هم مباحث ادبی را با انگیزه بیشتری دنبال کنند و هم در تولید آثار هنری، از ایده‌های ادبی بهره بگیرند (مصاحبه‌شونده ۱۲، ۱۴۰۱).	۷	۲۵
	هنر و زبان‌های خارجه	بسیاری از دانش‌آموزان با آموختن زبان‌های خارجه مشکل دارند، ولی زمانی که این دو محتوا به صورت ترکیبی آموزش داده شوند، علاقه و انگیزه دانش‌آموزان افزایش می‌یابد (مصاحبه‌شونده ۲۲، ۱۴۰۲).	۷	۲۵
۳				
	استعداد و خلاقیت	برای رسیدن به خلاقیت، برخی معتقد به داشتن استعداد هستند، پس محتوای درسی باید برای افراد با سطوح مختلف استعداد تعیین شود تا تمام دانش‌آموزان بتوانند از آن بهره‌مند شوند (مصاحبه‌شونده ۱۲، ۱۴۰۱).	۷	۲۵
	کوشش و خلاقیت	بنده معتقد هستم هر انسانی می‌تواند با تلاش و کوشش شخصی به خلاقیت برسد، پس محتوای برنامه درسی باید تمرین‌های خلاقانه را شامل شود (مصاحبه‌شونده ۲۳، ۱۴۰۲).	۵	۱۸/۵
	تکالیف و خلاقیت	برای رسیدن به خلاقیت، هر چقدر هم که ذهن مستعد باشد، بدون تمرین و تکرار به نتیجه دلخواه نخواهد رسید؛ برای این منظور، تلاش می‌شود تکالیفی در برنامه درسی گنجانده شوند که با انجام آنها، همه دانش‌آموزان به خلاقیت در حد خود نائل شوند (مصاحبه‌شونده ۱۱، ۱۴۰۱).	۶	۲۲/۲

کد اصلی	کد محوری	کدباز	فراوانی	درصد
۴	ارج نهادن به هنر	قدردانی از تاریخ هنر	۹	۳۳/۳
		قدردانی از تاریخ هنر به این سبب است که به ما فرصت می‌دهد تا درباره چگونگی تکامل خود بیندیشیم (مصاحبه‌شونده ۲۲، ۱۴۰۲).	۱۰	۳۷/۰۳
		قدردانی از هنرهای بومی	۵	۱۸/۵
۵	احترام گذاشتن به تفاوت‌های شخصی	آشنایی با تفاوت‌های فردی	۸	۲۶/۶۲
		هنر بهترین وسیله برای نشان دادن نحوه تفکر متفاوت، ادراک متفاوت و عمل متفاوت است؛ در میان هنرها، هنرهای تجسمی بیشتر این قابلیت را دارد (مصاحبه‌شونده ۲۱، ۱۴۰۲).	۱۰	۳۷/۰۳
		تقویت ارتباطات فردی به وسیله شناخت تفاوت‌های فردی	۶	۲۲/۲
۶	بررسی و تحلیل آثار هنری	نقد هنرهای تجسمی	۹	۳۳/۳
		نقد هنرهای نمایشی	۶	۲۲/۲
		نقد موسیقی	۷	۲۵
		در گنجاندن بحث نقد هنری در محتوا باید توجه داشت که نقد هنری را باید با هنرهایی آغاز کرد که ملموس‌تر هستند، مانند نقاشی، عکاسی و... (مصاحبه‌شونده ۲۵، ۱۴۰۲).	۱۰	۳۷/۰۳

کد اصلی	کد محوری	کدباز	فراوانی	درصد
۷	هنر و فلسفی		۹	۳۳/۳
		هنر فرم‌محور	۳	۱۱/۱۱
		هنر موسیقی	۳	۱۱/۱۱
		هنر ادبی	۳	۱۱/۱۱
۸	زیبایی‌شناسی		۹	۳۳/۳
		زیبایی‌شناختی	۳	۱۱/۱۱
		بازنمایی واقعیت	۳	۱۱/۱۱
		درک افکار و احساسات صاحب اثر	۵	۱۸/۵
		دستاورد اجتماعی/فرهنگی	۳	۱۱/۱۱
		در مباحث فلسفی، یکی از محتواهای جذاب مربوط به هنرهای معماری و نقاشی و مجسمه‌سازی است که اصطلاحاً، آنها را هنرهای فرم‌محور می‌نامیم (مصاحبه‌شونده ۲۱، ۱۴۰۲).		
		موسیقی به دلیل نداشتن فرم، با بالاترین سطح از رهایی ذهنی را دارد، ولی متأسفانه از آن غفلت شده است؛ از این رو، توصیه می‌شود در بحث محتوای فلسفی هنر، به فلسفه موسیقی نیز توجه شود (مصاحبه‌شونده ۳، ۱۴۰۱).		
		متأسفانه، هنرهای ادبی در برنامه درسی ما جایگاهی ندارد؛ از این رو، تلاش شود تا دست‌کم ذیل عنوان مبانی فلسفی، به برنامه درسی هنرهای ادبی هم توجه شود (مصاحبه‌شونده ۱، ۱۴۰۱).		
		محتوای آموزشی ما باید به گونه‌ای باشد که دانش‌آموز بتواند ورای قالب‌ها و چارچوب‌ها، به درکی درست از زیبایی برسد (مصاحبه‌شونده ۳، ۱۴۰۱).		
		یکی از قدیمی‌ترین روش‌های متداول در هنر بازنمایی واقعیت در آثار هنری، به ویژه هنرهای تجسمی بوده است؛ از این رو، تلاش می‌شود تا محتواهایی که معرف این بازنمایی هستند، در قالب تصویر در برنامه درسی دوره اول متوسطه گنجانده شوند (مصاحبه‌شونده ۹، ۱۴۰۱).		
		برای رسیدن به درک زیبایی‌شناسی باید بتوانیم درک کنیم خالق اثر هنری چه حسی داشته است، پس در محتوای آموزشی باید آثار فراوانی برای عرضه داشته باشیم (مصاحبه‌شونده ۱۳، ۱۴۰۱).		
		وقتی دانش‌آموز ما فرصت مواجهه با آثار بسیاری را داشته باشد، می‌توانیم طبقه‌بندی‌های بسیاری را نیز عرضه کنیم، یکی از این طبقه‌بندی‌ها درک زیبایی در دستاوردهای اجتماعی و فرهنگی است (مصاحبه‌شونده ۲۲، ۱۴۰۲).		

کد اصلی	کد محوری	کدباز	فراوانی	درصد
	نگاه مستقل	برای رسیدن به حس زیبایی‌شناسی و برای اینکه محتوای آموزشی ما بتواند این آیتم مهم را در دانش‌آموزان پرورش دهد، باید به روش‌های مختلف به آنها بیاموزد هر انسان، چه در نقش خالق اثر هنری و چه در نقش بیننده، دیدگاه خاص خودش را دارد (مصاحبه‌شونده ۲۰، ۱۴۰۲).	۵	۱۸/۵
۹	تأثیرپذیرفتن از بافت اجتماعی		۸	۲۹/۶۲
		در کتاب و سایر منابعی که به عنوان محتواهای برنامه درسی استفاده می‌شوند، باید از قابلیت‌های هنر استفاده شود تا مسائل محیط‌زیست هم بررسی شوند؛ زیرا هنر در این بین می‌تواند نقشی مؤثر داشته باشد (مصاحبه‌شونده ۲۱، ۱۴۰۲).	۴	۱۴/۸
		جای خالی آموزش حقوق بشر در برنامه درسی کلیه مقاطع تحصیلی به چشم می‌خورد. درباره این بحث باید از یک نقطه شروع کرد. محتوای هنر می‌تواند فرصتی خوب برای این امر در اختیار برنامه‌ریزان درسی قرار دهد (مصاحبه‌شونده ۱، ۱۴۰۱).	۴	۱۴/۸
۱۰	استناد به میراث فرهنگی و تاریخی		۸	۱۹/۶
		آثار هنری خلق‌شده در دوره متوسطه اول باید با فرهنگ و تاریخ سرزمین مادری گره‌خورده باشند؛ برای این منظور، باید در محتواهای ارائه‌شده، فرصتی مناسب برای آشنایی با فرهنگ و تاریخ کشورمان پدید آوریم (مصاحبه‌شونده ۲۱، ۱۴۰۲).	۵	۱۸/۵
		اگر تلفیقی بین خلاقیت و ایجاد آثار خلاق با مفاهیم تاریخی و فرهنگی به وجود بیاوریم، تأثیرگذاری آثار خلق‌شده در این بخش بسیار بیشتر و بهتر خواهد بود (مصاحبه‌شونده ۷، ۱۴۰۱).	۶	۲۲/۲
		به‌جای شکایت همیشگی از اینکه دانش‌آموزان ما دنباله‌روی فرهنگ غرب هستند، سعی کنیم محتوایی غنی از تاریخ و فرهنگ خود به آنها ارائه دهیم (مصاحبه‌شونده ۱۱، ۱۴۰۱).	۴	۱۴/۸

بر اساس اطلاعات جدول (۳)، می‌توان دریافت:

اولین ویژگی اصلی در ارتباط با محتوای کلی هنر، ویژگی «مخاطب‌محوری اثر هنری» است. در ارتباط با این ویژگی، مصاحبه‌شوندگان ۱، ۲، ۳، ۶، ۲۲ و ۲۳ معتقد بودند محتوای هنری ارائه‌شده باید جنبه کاربردی داشته باشد و تمرکز بر نیازها و علایق دانش‌آموزان در این بین ضروری است؛ به صورتی که دانش‌آموزان بتوانند از هنری که کسب می‌کنند بر اساس علاقه خود به صورت عملی استفاده کنند. در این راستا، مصاحبه‌شوندگان ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۲۱ و ۲۳ هنرهای تجسمی به ویژه موسیقی را توصیه کرده‌اند و مصاحبه‌شوندگان ۲، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۴ و ۲۶ از نبود محتوای موسیقی به عنوان یک هنر کاربردی ابراز تأسف کرده‌اند و مصاحبه‌شوندگان ۲، ۳، ۴، ۲۲ و ۲۵ صنایع‌دستی را هم به عنوان هنری کاربردی و هم متناسب با فرهنگ معرفی کرده‌اند و بر لزوم تدوین کتابی با محتوای هنرها و صنایع‌دستی ویژه هر استان تأکید کرده‌اند.

دومین ویژگی اصلی در ارتباط با محتوای هنری «تلفیق هنر با علوم و فناوری/ یا روش اس‌تی‌ای‌ام»^۱ است. در این ارتباط، مصاحبه‌شوندگان ۱۲، ۱۶، ۲۲ و ۲۵ معتقد هستند در دنیای امروز، ادغام دروس بحثی تأثیرگذار است. بخشی از محتوای هنر باید به ادغام هنر با سایر دروس اختصاص داشته باشد؛ این‌گونه هم اهمیت و جایگاه هنر تثبیت می‌شود و هم کارایی آن در هر دو درس افزایش پیدا می‌کند.

سومین ویژگی اصلی «نواندیشی زیباشناختی» است. این ویژگی با بحث خلاقیت بسیار نزدیک است و مصاحبه‌شوندگان ۱، ۲، ۶، ۷، ۹، ۱۰، ۱۲، ۱۳، ۲۰، ۲۱، ۲۳ و ۲۶ معتقد بودند خلاقیت در تمام حوزه‌های محتوایی متفاوت از اهمیت زیادی برخوردار است و چنانچه برنامه‌ریزان درسی بخواهند یک نکته را در تمام حوزه‌های محتوایی قرار دهند، بی‌شک آن یک نکته پرورش خلاقیت است. در این ارتباط، مصاحبه‌شونده ۱۱ با نگاهی متفاوت به خلاقیت می‌گوید: «خلاقیت را نمی‌توان با اجبار در کسی پدید آورد، بلکه پشتوانه آن باید تلاش و کوشش و تمایل خود شخص باشد. فقط محیط آموزشی می‌تواند شرایط را برای این کوشش شخصی هموار کند».

«ارج‌نهادن به هنر»، «احترام‌گذاشتن به تفاوت‌های فردی» و «بررسی و تحلیل آثار هنری» با فراوانی یکسان (فراوانی ۱۰) در رتبه چهارم قرار می‌گیرند. در ادامه، برخی از مطالب مرتبط با این سه ویژگی بیان شده‌اند.

باید توجه داشت که «ارج‌نهادن به هنر» بحثی نو در حیطه محتوای برنامه درسی است و حتی بسیاری از معلم‌ها، و حتی اساتید هنر، اطلاعی از آن ندارند و آشنایی با این ویژگی محتوا برای همه تازگی دارد؛ پس توصیه می‌شود با قراردادن این ویژگی محتوا در برنامه درسی هنر در دوره اول متوسطه، شرایط را برای ورود به این بحث باز کنیم (مصاحبه‌شونده ۳، ۱۴۰۱). نباید از واردکردن برخی از مفاهیم به محتوا بترسیم. این مفاهیم می‌توانند به مرور دریچه‌ای نو رو به جامعه بگشایند؛ یکی از این مفاهیم جدید قدردانی از هنر است.

در ارتباط با ویژگی «احترام‌گذاشتن به تفاوت‌های شخصی»، مصاحبه‌شوندگان ۱، ۲، ۳، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳ و ۲۶ بر لزوم توجه به این نکته تأکید کرده‌اند که هر دانش‌آموز توانایی و مهارتی ویژه دارد و باید در تدوین

¹ STEAM

محتوای هنری به این تفاوت‌ها توجه شود. همچنین، مصاحبه‌شونده ۱۳ به طور ویژه تأکید می‌کند اگر محتوای هنری جنبه اجباری پیدا کند، نه فقط باعث پیشرفت دانش‌آموزان نمی‌شود، بلکه دلزدگی به بار می‌آورد.

«بررسی و تحلیل آثار هنری» مورد تأکید برخی از اساتید قرار گرفته است و از آن به عنوان ویژگی محتوایی مناسب برای دوره اول متوسطه یاد شده است (مصاحبه‌شوندگان ۱، ۲ و ۳، ۱۴۰۱؛ ۲۱ و ۲۳، ۱۴۰۲). مصاحبه‌شونده ۳ نقد هنری را ویژگی محتوایی مناسبی برای مباحث نظری هنر می‌داند؛ ولی در مقابل، مصاحبه‌شونده ۴ مباحث نظری را توصیه نمی‌کند و بر مباحث عملی هنر بیش از هر چیز تأکید می‌کند و معتقد است با صرف زمان کلاس‌های هنر به محتوای عملی و کاربردی، بیشتر می‌توان دانش‌آموزان را جذب حوزه هنر کرد، و با این کار، علاوه بر دانش‌آموزان، خانواده‌ها نیز ترغیب می‌شوند تا هنر را برای بچه‌های خود با جدیت دنبال کنند.

«مبانی فلسفی» و «زیبایی‌شناسی» با فراوانی یکسان (فراوانی ۹) در رتبه پنجم قرار می‌گیرند. در ادامه، برخی از مطالب مرتبط با این دو ویژگی بیان شده است.

در ارتباط با «مبانی فلسفی»، مصاحبه‌شوندگان ۱، ۱۲، ۱۴، ۲۰، ۲۳ و ۲۶ مبانی فلسفی را مبحثی جدا از زیبایی‌شناسی می‌دانند که در یک نقطه با زیبایی‌شناسی تلاقی دارد؛ ولی مصاحبه‌شوندگان ۴ و ۹ به هم‌پوشی میان مبانی فلسفی و زیبایی‌شناسی اعتقاد دارند و به‌نوعی زیبایی‌شناسی را زیرمجموعه مبانی فلسفی می‌دانند. مصاحبه‌شونده ۱ معتقد است زیبایی‌شناسی محتوایی بسیار مهم است و در کشور ما که محتوای نظری بیش از عملی است، باید به فکر غنای محتوای نظری باشیم و یکی از راه‌های عمق‌بخشیدن به محتوای نظری گنجاندن مباحث فلسفی در آن است.

در ارتباط با «زیبایی‌شناسی»، همان‌طور که در مبانی فلسفی توضیح داده شد، برخی به هم‌پوشی این مفهوم اعتقاد دارند؛ ولی مصاحبه‌شوندگان ۱، ۲، ۳، ۱۱ و ۱۲ باور دارند در مجموع، زیبایی‌شناسی با گستره‌ای وسیع در تمام حوزه‌های محتوایی، از هنرهای تجسمی گرفته تا موسیقی و هنرهای نمایشی، باید به صورت جداگانه در کتاب‌های درسی و سایر منابع محتوایی به دانش‌آموزان عرضه شود.

در ارتباط با «تأثیرپذیرفتن از بافت اجتماعی»، ملاحظه می‌شود مصاحبه‌شوندگان ۱، ۲، ۳، ۹، ۱۸، ۲۰، ۲۲ و ۲۵، هر کدام به‌نوعی بر ارتباط بین هنر و مسائل اجتماعی تأکید کرده‌اند و مصاحبه‌شونده ۳ در این باره گفته است: «مهم‌ترین رسالت هنر بیان دردهای جامعه است. چنانچه هنری نتواند دردهای جامعه را بیان کند، دیر یا زود از بین می‌رود؛ از این رو، برای ماندگاری یک هنر، ارتباط آن با جامعه‌ای که در آن متولد شده است الزامی است. از همین رو، باید در سنین کم، مثلاً همین دوره اول متوسطه، دانش‌آموزان را با این ارتباط آشنا کنیم.»

در رابطه با «استناد به میراث فرهنگی و تاریخی»، مصاحبه‌شوندگان ۱، ۲ و ۳ بر ارتباط تنگاتنگ بین فرهنگ و تاریخ هر کشوری با مباحث هنری آن کشور تأکید کرده‌اند. مصاحبه‌شونده ۱۲ بیان کرده است یکی از محورهای آموزش برای نوجوانان را ارتباط بین فرهنگ ایرانی با سبک‌های نقاشی، به ویژه نقاشی ایرانی مانند

نگارگری یا گل و مرغ پدید می‌آورد و مصاحبه‌شونده ۲۵ برقراری این ارتباط را عاملی برای نزدیک شدن نوجوانان به فرهنگی و تاریخ ملی می‌داند و معتقد است اگر چنین ارتباطی به شکل درست شکل بگیرد، مانع از گرایش نوجوانان به فرهنگ غربی می‌شود.

ب: نظرسنجی از دبیران هنر

این بخش قسمت کمی از پژوهش حاضر را شامل می‌شود و به نظرخواهی از دبیران هنر دوره اول متوسطه درباره ویژگی‌های محتوای برنامه درسی هنر اختصاص دارد. نتایج این نظرخواهی در **جدول (۴)** ارائه شده است و در ادامه، ارتباط بین اطلاعات دموگرافیک و نتایج نظرخواهی در قالب جدول‌های (۶)، (۷)، (۸) و (۹) نمایش داده شده است.

جدول ۴: میانگین، انحراف معیار، آزمون t و رتبه‌بندی مرتبط با ویژگی‌های محتوای برنامه درسی هنر دوره اول متوسطه از دید دبیران هنر

Table 4: Mean, standard deviation, t-test, and ranking related to content features of the first year of secondary school art curriculum from the perspective of art teachers

ردیف	ویژگی‌ها	میانگین	انحراف معیار	t	سطح معناداری	میانگین رتبه‌بندی	رتبه
۱	مخاطب‌محوری اثر هنری	۳/۰۸	۱/۳۷	۰/۹۳۹	۰/۳۴۹	۵/۳۸	دهم
۲	تلفیق هنر با علوم و فناوری	۳/۷۷	۱/۳۵	۸/۵۰۸	۰/۰۰۱	۷/۰۴	دوم
۳	نواندیشی زیباشناختی	۳/۳۹	۱/۳۰	۴/۵۲۳	۰/۰۰۱	۵/۹۹	پنجم
۴	ارج نهادن به هنر	۳/۷۵	۱/۳۶	۸/۱۶۹	۰/۰۰۱	۷/۰۶	اول
۵	احترام‌گذاشتن به تفاوت‌های شخصی	۳/۲۱	۱/۵۵	۲/۰۰۴	۰/۰۴۶	۵/۵۳	نهم
۶	بررسی و تحلیل آثار هنری	۳/۴۴	۱/۳۶	۴/۸۵۳	۰/۰۰۱	۶/۰۵	چهارم
۷	مبانی فلسفی	۳/۴۷	۱/۳۴	۵/۲۵۲	۰/۰۰۱	۵/۹۷	ششم
۸	زیبایی‌شناسی	۳/۴۶	۱/۵۲	۴/۴۸۸	۰/۰۰۱	۵/۸۸	هفتم
۹	تأثیرپذیری از بافت اجتماعی	۳/۰۶	۱/۳۰	۰/۷۷۸	۰/۴۳۷	۴/۸۳	یازدهم
۱۰	استناد به میراث فرهنگی و تاریخی	۳/۶۰	۱/۴۶	۶/۰۸۷	۰/۰۰۱	۶/۷۲	سوم
۱۱	خوب و مناسب بودن ویژگی‌های محتوای فعلی درس هنر در ایران	۳/۲۴	۱/۴۶	۲/۵۰۵	۰/۰۱۳	۵/۵۵	هشتم

یافته‌های **جدول (۴)** حاکی از آن است که سه ویژگی (ارج نهادن به هنر، تلفیق هنر با علوم و فناوری، استناد به میراث فرهنگی و تاریخی) بیشترین میانگین رتبه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند و همچنین، مقدار t به‌دست‌آمده برای این سه ویژگی از ۱/۹۶ بیشتر است که نشان می‌دهد این ویژگی‌ها از حد متوسط بالاتر هستند و در مقابل، ویژگی (تأثیر از بافت اجتماعی) و (مخاطب‌محوری اثر هنری) با مقدار t کمتر از ۱/۹۶ نشان می‌دهد این دو ویژگی در حد متوسط هستند و کمترین میانگین رتبه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۵: مقایسه میانگین میزان اهمیت ویژگی‌های محتوا در نظرسنجی از دبیران هنر با میانگین فرضی ۳

Table 5: Comparing the average importance of content features in a survey of art teachers with the hypothetical average of 3

عنصر	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
محتوا	۳/۴۱	۱/۰۳	۰/۰۷۰	۵/۸۷۹	۲۱۷	۰/۰۰۱

بر اساس یافته‌های **جدول (۵)**، میانگین میزان اهمیت ویژگی‌های محتوا در نظرسنجی از دبیران هنر ۳/۴۱ است. از آنجا که t محاسبه‌شده از t جدول بزرگ‌تر است، میزان اهمیت ویژگی‌های محتوا از دیدگاه دبیران هنر بیشتر از سطح متوسط است.

بررسی تفاوت بین نظرات پاسخ‌گویان در ویژگی‌های محتوا بر اساس جنسیت، تحصیلات و سابقه خدمت در این بخش، نظرات به‌دست‌آمده از دبیران هنر بر اساس مؤلفه‌های دموگرافیک (جنسیت، تحصیلات و سابقه خدمت) به تفکیک بررسی می‌شود.

جدول ۶: آزمون t مقایسه میانگین ویژگی‌های محتوا برحسب جنسیت

Table 6: t-test comparing the average of content features by gender

گروه	میانگین	انحراف معیار	t	سطح معناداری
زن	۳/۳۸	۱/۱۱	-۰/۶۸۳	۰/۴۹۶
مرد	۳/۴۸	۰/۷۹		

نتایج **جدول (۶)** نشان می‌دهد بین نمرات ویژگی‌های محتوا در زنان و مردان تفاوتی معنادار وجود ندارد؛ از این رو، جنسیت مدرس نمی‌تواند عاملی مؤثر در انتخاب ویژگی‌های محتوا باشد.

جدول ۷: آزمون تحلیل واریانس مقایسه میانگین ویژگی‌های محتوا برحسب مدرک تحصیلی

Table 7: Analysis of variance (ANOVA) test comparing the mean content features by educational degree

گروه	میانگین	انحراف معیار	F	سطح معناداری
دیپلم	۴/۰۳	۰/۷۴	۶/۵۸۹	۰/۰۰۱
فوق‌دیپلم	۳/۵۶	۰/۸۲		
لیسانس	۳/۲۸	۱/۱۸		
فوق‌لیسانس و بالاتر	۳/۱۷	۰/۹۵		

نتایج **جدول (۷)** نشان می‌دهد بین نمرات ویژگی‌های محتوا در دبیران هنر با تحصیلات متفاوت، تفاوتی معنادار وجود دارد. نتایج آزمون زوجی به منظور تفاوت بین گروه‌ها در **جدول (۸)** آمده است.

جدول ۸: مقایسه زوجی نمرات ویژگی‌های محتوا برحسب تحصیلات

Table 8: Pairwise comparison of content features s by educational level

متغیر	تحصیلات	تحصیلات	تفاوت میانگین	معناداری
محتوا	دیپلم	لیسانس	۰/۷۵۰	۰/۰۰۲
		فوق لیسانس و بالاتر	۰/۸۶۶	۰/۰۰۱

نتایج **جدول (۸)** نشان می‌دهد بین میانگین نمرات ویژگی‌های محتوای دبیران هنر با مدرک دیپلم با دبیران هنر با مدارک لیسانس و فوق لیسانس و بالاتر تفاوت وجود دارد، پس می‌توان دریافت تحصیلات عاملی تأثیرگذار بر انتخاب ویژگی‌های محتواست.

جدول ۹: آزمون تحلیل واریانس مقایسه میانگین ویژگی‌های محتوا برحسب سابقه خدمت

Table 9: Analysis of variance test comparing the mean of content features by service experience

گروه	میانگین	انحراف معیار	F	سطح معناداری
۱ تا ۱۰ سال	۳/۶۴	۱/۰۳	۱/۷۳۹	۰/۱۷۸
۱۱ تا ۲۰ سال	۳/۴۰	۰/۹۶		
بیشتر از ۲۰ سال	۳/۲۹	۱/۰۹		

نتایج **جدول (۹)** نشان می‌دهد بین نمرات ویژگی‌های محتوا در دبیران هنر با سابقه کار متفاوت، تفاوتی معنادار وجود ندارد و می‌توان دریافت مؤلفه سابقه کاری نقشی در انتخاب ویژگی‌های محتوا از سوی دبیران هنر نداشته است.

پرسش ۲: مقایسه بین نظرات متخصصان حوزه پژوهش و دبیران هنر درباره ویژگی‌های محتوای برنامه درسی هنر چه نتایجی را در بر دارد؟

مقایسه دیدگاه متخصصان برنامه درسی و هنر با نظر دبیران هنر در رابطه با ویژگی‌های محتوای برنامه درسی هنر تفاوت‌هایی جالب را در اولویت‌بندی نشان می‌دهد. متخصصان بر مخاطب‌محوری اثر هنری، تلفیق هنر با علوم و فناوری و نواندیشی زیبایی‌شناختی تأکید دارند که ریشه در رویکردهای نوین برنامه‌ریزی درسی دارد؛ مخاطب‌محوری بر تعامل پویا با فراگیران تمرکز می‌کند، تلفیق با علوم و فناوری به ادغام دانش میان‌رشته‌ای

توجه دارد و نواندیشی زیبایی‌شناختی، بازآفرینی مفاهیم زیبایی را در چارچوب معاصر ترویج می‌دهد. در مقابل، دبیران هنر ارج‌نهادن به هنر، تلفیق هنر با علوم و فناوری (نقطه اشتراک دو گروه) و استناد به میراث فرهنگی و تاریخی را اولویت می‌دانند که نشان‌دهنده گرایش عملی و ریشه‌دار به حفظ هویت فرهنگی است؛ جایی که ارج‌نهادن به هنر جایگاه ذاتی آن را تقویت می‌کند و استناد به میراث پیوند آموزش با سنت‌های بومی را تضمین می‌کند. این اشتراک در تلفیق هنر با علوم و فناوری پتانسیل هم‌افزایی را برجسته می‌کند، اما تفاوت‌ها بر لزوم تعادل میان نوآوری متخصصان و حفظ اصالت فرهنگی از نظر دبیران تأکید دارد تا برنامه درسی هنر هم آینده‌نگرانه و هم ریشه‌دار باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

در بخش کیفی پژوهش حاضر، نتایج به‌دست‌آمده درباره ویژگی‌های محتوای درس هنر در دوره اول متوسطه از دیدگاه متخصصان حوزه پژوهش با نتایج پژوهش‌های برخی از پژوهشگران هم‌سو است. برای مثال، ویژگی «مخاطب‌محوری» و ویژگی «تلفیق هنر با علوم و فناوری» با پژوهش‌های آن و اون، سالم و همکاران و دوناهو و استوارت هم‌سو است (Ahn & Ohn, 2024; Salem et al., 2024; Donahue & Stuart, 2024). پژوهش‌های آگیلرا و اورتیز-روبیلا، دی ویت و همکاران، نروباسکا و ماکسیمچوک و والتون در یک راستاست (Aguilera & Ortiz-Revilla, 2021; De Witte et al., 2021; Nerubasska & Maksymchuk, 2020; Walton, 2024). در مجموع، هم‌سویی‌های بیان‌شده نشان‌دهنده اهمیت فراوان ویژگی‌های یادشده در محتوای درس هنر هستند؛ برای مثال، قرارگرفتن خلاقیت در محتوای هنر توانایی‌های شناختی دانش‌آموزان را افزایش می‌دهد و از رشد عاطفی آنها حمایت می‌کند، نوآوری را تقویت می‌کند و به دانش‌آموزان دید کل‌نگر می‌دهد. با اولویت‌دادن به خلاقیت در آموزش هنر، می‌توان دانش‌آموزان را به مهارت‌های ضروری برای زندگی آینده مجهز کرد. از سوی دیگر، چنانچه نواندیشی زیبایی‌شناختی در کنار محتوای کاربردی قرار گیرد، می‌تواند نتایجی مفید به همراه داشته باشد، زیرا محتوای کاربردی در هنر صرفاً بر زیبایی‌شناسی تأکید نمی‌کند، بلکه به عملکرد، معنا و تأثیرات اجتماعی نیز اهمیت می‌دهد. این موارد موجب می‌شوند هنرهای کاربردی نقشی پررنگ در زندگی روزمره دانش‌آموزان داشته باشند و تجربه هنری در کنار کارایی را برای آنان فراهم می‌کند.

یافته‌های بخش کمی پژوهش نیز در سه اولویت اول با سایر پژوهش‌ها اشتراکاتی دارد؛ برای مثال، سه ویژگی «ارج‌نهادن به هنر»، «تلفیق هنر با علوم و فناوری» و «استناد به میراث فرهنگی و تاریخی» در پژوهش‌های پیشین (Walton, 2024; Basak & Yucel, 2024) نیز تأیید شده‌اند. ارج‌نهادن به هنر باعث افزایش همدلی در دانش‌آموزان می‌شود و به دنبال آن، ارتباطات آنها را نیز تقویت می‌کند و قرارگرفتن در ارتباطات مثبت موجب سلامت روان دانش‌آموزان در دوره اول متوسطه می‌شود. پس انتخاب یک محتوای مناسب، علاوه بر جنبه‌های زیبایی‌شناسی و مهارتی، می‌تواند بر روان دانش‌آموزان نیز اثرگذار باشد. گفتنی است، هنرها ابزاری مناسب برای حفظ و انتقال هویت فرهنگی هستند و زمانی که قدردانی از هنر در دانش‌آموزان پرورش یافت، مهارت ارتباط با

میراث فرهنگی و تاریخی نیز فراهم می‌شود و دانش‌آموزان می‌توانند با هویت فرهنگی خود ارتباط برقرار کنند و آن را به نسل‌های بعدی خود انتقال دهند.

مهم‌ترین دستاورد پژوهش حاضر اشاره به «تلفیق هنر با علوم و فناوری» است. ارتباط هنر با موضوع‌های دیگر معمولاً تحت عناوین مختلف در برنامه درسی سایر کشورها و در مقاله‌های پژوهشی و پژوهش‌های دانشگاهی به چشم می‌خورد؛ برای مثال، «ادغام هنر با موضوع‌های مختلف»^۱ (Fatma, 2018; Goldberg, 2021)، «یادگیری در هنر و از طریق هنر»^۲ (Tabor et al., 2023)، «روابط متقابل و ارتباط با موضوع‌های دیگر»^۳ (Ante, 2023) و «نقش هنر در آموزش» (Joshua, 2024). از جمله عناوینی هستند که همگی بر اهمیت هنر در موضوع‌های دیگر تأکید دارند و امروزه دیدگاهی جدید در ارتباط با ادغام محتوای هنری با سایر رشته‌ها پدید آمده است که با عنوان «علم، فناوری، مهندسی، هنر و ریاضیات»^۴ شناخته می‌شود (Makuvire et al., 2025; Yeomans et al., 2025; Souza & Ferreira, 2025). نقش هنر در روش (علم، فناوری، مهندسی، هنر و ریاضیات) به طرزی چشمگیر در افزایش نتایج آموزشی ضروری شناخته می‌شود؛ زیرا موجب می‌شود تفکر خلاق تقویت شود و مهارت‌های ضروری توسعه یابند و همچنین، شکاف‌های آموزشی را پر و یادگیری بین‌رشته‌ای را تقویت می‌کند. در نهایت، باید اذعان داشت اهمیت و تأثیرگذاری هنر زمانی بیشتر می‌شود که محتوای هنری مناسب به دانش‌آموزان ارائه شود و چنانچه محتوای یادشده با سایر رشته‌ها تلفیق شود، راهی نو می‌گشاید و در کنار این تلفیق، باید بر مهارت‌های عملی نیز تأکید ورزید تا قدرت خلق اثر هنری پدید آید و این قدرت چنانچه با خلاقیت مأنوس شود، خود بنیان هنری اصیل را می‌دهد و برای دستیابی به اصالت، نیاز به آگاهی از میراث فرهنگی و تاریخی مشهود است و زمانی دانش‌آموزان می‌توانند این میراث را به‌خوبی دریابند که قدردانی از هنر را آموخته باشند. امید است که دستاوردهای یادشده در حوزه محتوای هنری راهی را پیش روی علاقه‌مندان بگشایند.

در نهایت، پیشنهاد می‌شود:

پروژه‌های بین‌رشته‌ای در مدارس متوسطه اول در نظر گرفته شوند: طراحی پروژه‌هایی که محتوای هنر را با علوم، فناوری و ریاضیات ترکیب کنند. برای مثال، دانش‌آموزان می‌توانند از اصول هندسه برای طراحی آثار هنری یا مجسمه‌سازی استفاده کنند.

آموزش محتوای هنری به‌صورت عملی: برگزاری کارگاه‌های عملی که در آنها دانش‌آموزان با ابزار و مواد مختلف آشنا شوند و بتوانند مهارت‌های حسی و حرکتی خود را تقویت کنند.

¹ Art Integration with Different Subjects

² Learning in and Through the Arts

³ Interrelationships & Connections to Other Subjects

⁴ steam

محتوای پژوهشی-فرهنگی به عنوان تکلیف بین‌رشته‌ای در دروس مختلف دوره اول متوسطه گنجانده شود: تشویق دانش‌آموزان به پژوهش درباره میراث فرهنگی و هنری ایران و تأثیر آن بر هنر معاصر. این فعالیت می‌تواند شامل پروژه‌های پژوهشی، ارائه‌ها و نمایشگاه‌ها باشد.

منابع

- امینی، محمد، و لقب‌دوست‌آرانی، مجیده (۱۴۰۰). بازنمایی تجارب زیسته معلمان از کارکردها، نحوه اجرا و چالش‌های تربیت هنری در مدارس ابتدایی. *تدریس پژوهی*، ۹(۴)، ۲۹-۴۰.
https://trj.uok.ac.ir/article_62167.html
- آقائی، محمدحسین و حاجی‌پور، حبیب (۱۴۰۱). تحلیل و بررسی کتب فارسی دوره راهنمایی از نظر محتوا و برنامه درسی. پنجمین همایش ملی تحقیقات میان‌رشته‌ای در مدیریت و علوم انسانی، تهران.
<https://civilica.com/doc/1574871>
- حیدری، زهرا، خونساری، سمیه، احمدی، مریم، و محمدی، زینب (۱۴۰۳ الف). تشریح اهمیت جایگاه هنر در جامعه و نظام آموزشی. شانزدهمین همایش ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران، تهران.
<https://civilica.com/doc/1979589>
- حیدری، شعله، فرج بیگی، پریسا، حسن‌زاده، چیمین، قهرمانی دهکردی، سیران، و ابراهیمی، گلاویز (۱۴۰۳ ب). بررسی تأثیر تلفیق دروس مختلف با یکدیگر بر یادگیری بهتر مطالب توسط دانش‌آموزان. همایش پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران، شانزدهمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران، تهران.
<https://civilica.com/doc/2028233>
- دوستعلی زاده، حلیمه (۱۴۰۱). نقش هنر بر سلامت روان دانش‌آموزان (کودکان). نخستین همایش ملی فرهنگ و هنر اسلامی، بندرعباس.
<https://civilica.com/doc/1679576>
- سودائی، سهند (۱۴۰۳). بررسی جایگاه هنر در نظام آموزش و پرورش کشور ایران. اولین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های مدیریت، تعلیم و تربیت در آموزش و پرورش، تهران.
<https://civilica.com/doc/1999378>
- صمدی راد، هادی، مرادی، مهدی، طاهرخانی، محمدرضا، و یزدی‌پور، امیر (۱۴۰۲). درس هنر و تأثیر شگفت‌انگیز آن در کاهش استرس دانش‌آموزان. کنفرانس یافته‌های نوین در مدیریت، روانشناسی و حسابداری، ۵(۵)، ۸۵۹-۸۶۸.
<http://noo.rs/ZXMnR>

References

- Aghaei, M., & Hajipour, H. (1401). *Analysis and review of Persian books for middle school in terms of content and curriculum*. Fifth National Conference on Interdisciplinary Research in Management and Humanities, Tehran. <https://civilica.com/doc/1574871> [In Persian]
- Aguilera, D., & Ortiz-Revilla, J. (2021). STEM vs. STEAM education and student creativity: A systematic literature review. *Education Sciences*, 11(7), 331. <https://doi.org/10.3390/educsci11070331>
- Ahmed, S. (2024). Art as a universal language: Connecting humanity. *Al-Safiir*, 8(1). <https://doi.org/10.5935/1980-6914/letras.v19n1p16-29>
- Ahn, K., & Ohn, J. D. (2024). Creativity and curriculum integration in the case of GINUESIUM in South Korea. In N. Brown, A. Ince & K. Ramlackhan (Eds.), *Creativity in education: International perspectives*. UCL Press. <https://doi.org/10.14324/111.9781800080638>
- Alam, A. (2022). Mapping a sustainable future through conceptualization of transformative learning framework, education for sustainable development, critical reflection, and responsible citizenship: an exploration of pedagogies for twenty-first century learning. *ECS Transactions*, 107(1), 9827. <https://doi.org/10.1149/10701.9827ecst>
- Amini, M., & Labkadoost-Arani, M. (1400). Representation of teachers' lived experiences of the functions, implementation methods and challenges of art education in elementary schools. *Teaching Research*, 9(4), 4-29. https://trj.uok.ac.ir/article_62167.html?lang=en [In Persian]
- Ante, L. (2023). Non-fungible token (NFT) markets on the ethereum blockchain: Temporal development, cointegration and interrelations. *Economics of Innovation and New Technology*, 32(8), 1216-1234. <https://B2n.ir/es1228>
- Barford, K. A., Fayn, K., Silvia, P. J., & Smillie, L. D. (2018). Individual differences in conflicting stimulus evaluations: Openness/intellect predicts mixed-valenced appraisals of visual art. *Journal of Research in Personality*, 73(1), 46-55. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2017.11.006>
- Basak, R., & Yucel, E. (2024). Critical thinking dispositions of undergraduate art education and history students. *International Journal of Education and Literacy Studies*, 12(2), 191-199. <https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.12n.2p.191>
- Beniche, M. (2023). The correlation between critical thinking skills and argumentative writing skills in moroccan higher education: The case of the faculty of languages, letters and arts ibn tofail universty, kenitra. *International Journal of Language and Literary Studies*, 5(1), 212-229. <https://doi.org/10.36892/ijlls.v5i1.1226>
- Birrell, L., Barrett, E., Oliver, E., Nguyen, A., Ewing, R., Anderson, M., & Teesson, M. (2024). The impact of arts-inclusive programs on young children's mental health and wellbeing: A rapid review. *Arts & Health*, 17(3), 1-23. <https://doi.org/10.1080/17533015.2024.2319032>
- Blaikie, F., & Maras, K. (2024). Epistemologies and aesthetics of curriculum, pedagogical praxis and assessment in the visual arts: A comparative analysis of the international baccalaureate diploma programme and the new south wales stage 6 visual arts syllabus. *International Journal of Art & Design Education*, 43(1), 99-113. <https://doi.org/10.1111/jade.12495>

- Bloch, P. H., Brunel, F. F., & Arnold, T. J. (2003). Individual differences in the centrality of visual product aesthetics: Concept and measurement. *Journal of Consumer Research*, 29(4), 551-565. <https://doi.org/10.1086/346250>
- Bogunovic, B., Timmers, R., & Nikolić, S. (2024). *Psychological perspectives on musical experiences and skills: research in the western balkans and western europe* (p. 430). Open Book Publishers. <https://doi.org/10.11647/OBP.0389>
- Castro, J. C. (2024). *Creative and critical digital practices in art education throughout north america*. Open Book Publishers. <https://doi.org/10.1515/9781438499161-010>
- Çataldaş, S. K., Kutlu, F. Y., & Eren, N. (2024). The effects of online art therapy on ego functions, emotion regulation, and interpersonal relationship styles in neurotic personality organization. *Archives of Psychiatric Nursing*, 48, 74-84. <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2023.12.003>
- Collingwood, C. A. (2023). *The Formicidae (Hymenoptera) of Fennoscandia and Denmark* (Vol. 8). Brill. <https://B2n.ir/bt7263>
- Cotter, K. N., Rodriguez-Boerwinkle, R. M., Silver, S., Hardy, M., Putney, H., & Pawelski, J. O. (2024). Emotional experiences, well-being, and ill-being during art museum visits: A latent class analysis. *Journal of Happiness Studies*, 25(1), 24. <https://doi.org/10.1007/s10902-024-00736-9>
- De Witte, M., Orkibi, H., Zarate, R., Karkou, V., Sajnani, N., Malhotra, B., ..., & Koch, S. C. (2021). From therapeutic factors to mechanisms of change in the creative arts therapies: A scoping review. *Frontiers in Psychology*, 12, 678397. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.678397>
- Donahue, D. M., & Stuart, J. B. (Eds.). (2024). *Artful teaching: Integrating the arts for understanding across the curriculum*, K_8. Teachers College Press.
- Doostali Zadeh, H. (2022). *The role of art in students' mental health (children)*. The first national conference on islamic culture and art, Bandar Abbas. <https://civilica.com/doc/1679576> [In Persian]
- Fatma, M. (2018). Art integration with different subjects. *Researchers' Guild*, 1(2), 22-22. <https://doi.org/10.15503/RG.V1I2.493>
- Furnham, A., Batey, M., Booth, T. W., Patel, V., & Lozinskaya, D. (2011). Individual difference predictors of creativity in Art and Science students. *Thinking Skills and Creativity*, 6(2), 114-121. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2011.02.004>
- Gartus, A., Klemer, N., & Leder, H. (2015). The effects of visual context and individual differences on perception and evaluation of modern art and graffiti art. *Acta Psychologica*, 156, 64-76. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2015.01.005>
- Gibson, R., & Ewing, R. (2020). *Transforming the curriculum through the arts*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-52797-6>
- Goldberg, M. (2021). *Arts integration: Teaching subject matter through the arts in multicultural settings*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780367809805>

- Golden, T. L., Ordway, R. W., Magsamen, S., Mohanty, A., Chen, Y., & Ng, T. C. (2024). Supporting youth mental health with arts-based strategies: A global perspective. *BMC Medicine*, 22(1), 7. <https://doi.org/10.1186/s12916-023-03009-2>
- Heidari, S., Faraj Beigi, P., Hasanzadeh, Ch., Ghahramani Dehbakdi, S & Ebrahimi, G. (2024). *Investigating the effect of integrating different subjects on better learning of content by students*. 16th National Conference on Management and Humanities Research in Iran, Tehran. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1985.tb00376.x> [In Persian]
- Heidari, Z., Khounsari, S., Ahmadi, M., & Mohammadi, Z. (2024). *Explanation of the importance of the status of art in society and the education system*. 16th National Conference on Management and Humanities Research in Iran, Tehran. <https://civilica.com/doc/1979589> [In Persian]
- Heinrichs, R. W., & Cupchik, G. C. (1985). Individual differences as predictors of preference in visual art. *Journal of Personality*, 53(3), 502-515. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1985.tb00379.x>
- Ibáñez, A. M. M. (2024). Spaces for aesthetic creation and experimentation in art education. *International Journal of Education & the Arts*, 25(6). <https://doi.org/10.26209/ijea25n6>
- James, C. E., Tingaud, M., Laera, G., Guedj, C., Zuber, S., Diambrini Palazzi, R., Vukovic, S., Richiardi, J., Kliegel, M., & Marie, D. (2024). Cognitive enrichment through art: A randomized controlled trial on the effect of music or visual arts group practice on cognitive and brain development of young children. *BMC Complementary Medicine and Therapies*, 24(1), 141. <https://doi.org/10.1186/s12906-024-03465-7>
- Jean-Berluce, D. (2024). Creative expression and mental health. *Journal of Creativity*, 34(2), 100083. <https://doi.org/10.1016/j.yjoc.2024.100083>
- Jongko, R., Sagayno, R., Olofernes, D., & Tebio, E. (2024). Music, arts, physical education and health (MAPEH) learning objectives' level of attainment and utilization of learning resources. *British Journal of Teacher Education and Pedagogy*, 3(1), 25-37. <https://doi.org/10.32996/bjtep.2024.3.1.3>
- Joshua, J. O. (2024). *University of Jos Fine and Applied Arts Journal (UJFAAJ)*. Nigeria. <https://portal.issn.org/resource/ISSN/3043-5129>
- Lau, C. Y. (2020). A conceptual framework of critical thinking for teaching visual culture in a senior high class. *The International Journal of Arts Education*, 18(1), 41-67. <https://B2n.ir/xn2971>
- Ma, X. (2024). The intersection of innovative teaching methods, digital learning tools and innovative behavior in music art learning. *Current Psychology*, 43, 29154-29169. <https://doi.org/10.1007/s12144-024-06498-0>
- Makuvire, C., Chikuvadze, P., Dziva, D., Mudavanhu, Y., & Mhishi, M. (2025). Transforming science education through arts: Opportunities and challenges of STEAM education. *Transformative Approaches to STEAM Integration in Modern Education*, 583-606. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-7408-5.ch024>
- Mansfield, L., Daykin, N., O'Connell, N. E., Bailey, D., Forde, L., Smith, R., ..., & Ashdown-Franks, G. (2024). A mixed methods systematic review on the effects of arts interventions for children and young people at-risk of offending, or who have offended on behavioural,

- psychosocial, cognitive and offending outcomes: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 20(1), e1377. <https://doi.org/10.1002/cl2.1377>
- Nerubasska, A., & Maksymchuk, B. (2020). The demarkation of creativity, talent and genius in humans: A systemic aspect. *Postmodern Openings/Deschideri Postmoderne*, 11(2), 240-255. <https://doi.org/10.18662/po/11.2/172>
- Norton, F. A. (2023). Developing critical thinking skills with adult-learners in an art school: Might a critical thinking manifesto be one way to visualise findings?. *Widening Participation and Lifelong Learning*, 25(2), 63-87. <https://doi.org/10.5456/wpll.25.2.63>
- Peters, L. A., Gomersall, T., Booth, A., & Lucock, M. (2024). Community arts, identity and recovery: A realist review of how community-based arts activities enables the identity change recovery process from serious mental illness. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 34(1), e2751. <https://doi.org/10.1002/casp.2751>
- Riches, S., Yusuf-George, M., Steer, N., Fialho, C., Vasile, R., Nicholson, S. L., Waheed, S., Fisher, H. L. & Zhang, S. (2024). Videoconference-based creativity workshops for mental health staff during the COVID-19 pandemic. *Arts & Health*, 16(2), 134-146. <https://doi.org/10.1080/17533015.2023.2184402>
- Rico, M., & Nadilla, D. F. (2024). The meaning of studying batik art to create character education in cultural history. *HISTORICAL: Journal of History and Social Sciences*, 3(1), 41-50. <https://doi.org/10.58355/historical.v3i1.104>
- Salem, R., Alfandi, O., & Al-kfairy, M. (2024, September). Conceptualizing an inclusive metaverse for enhanced learning among students with disabilities. In *Proceedings of the 2024 the 16th international conference on education technology and computers* (pp. 69-75). <https://doi.org/10.1145/3702163.3702173>
- Samadi Rad, H., Moradi, M., Taherkhani, M., Yazdipour, A. (2023). *Art lesson and its amazing effect on reducing students' stress*. Conference on new findings in management, psychology and accounting. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/2144669> [In Persian]
- Schaeffer, J. M. (2023). *Art of the modern age: Philosophy of art from kant to heidegger*. Princeton: Princeton University Press. <https://doi.org/10.5040/9780691244853>
- Schlotz, W., Wallot, S., Omigie, D., Masucci, M. D., Hoelzmann, S. C., & Vessel, E. A. (2021). The aesthetic responsiveness assessment (AReA): A screening tool to assess individual differences in responsiveness to art in English and German. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 15(4), 682. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/aca0000348>
- Sodai, S. (2024). *Investigating the position of art in the Iranian education system*. The first international conference on management, education and training research in education, Tehran. <https://civilica.com/doc/1999378> [In Persian]
- Solihovna, K. D., & Amirovna, Z. A. (2023). Non-art objects are the philosophy of sophistication. Aesthetics of nature. *World Bulletin of Social Sciences*, 20(1), 94-97. <https://B2n.ir/nm3919>
- Souza, D. P., & Ferreira, H. (2025). Potentials of the Science, Technology, Engineering, Arts and Mathematics (STEAM) education for gender inclusion in science: A systematic literature review. *Electronic Magazine of Science Teaching*, 24(1), 186-207. <https://B2n.ir/sn4216>

- Tabor, S. M., Van Bavel, M., Fellner, K. D., Schwartz, K. D., Black, T., Black Water, C.,... & Pepion, J. (2023). Healing, empowering, engaging, learning, and decolonizing through culture: living wellness, resilience, and resurgence in the classroom through creative arts. *Canadian Journal of School Psychology*, 38(1), 86-104.
<https://doi.org/10.1177/08295735221147322>
- Taylor, A., Dieck, M. C. T., Jung, T., Cho, J., & Kwon, O. (2024). XR and mental wellbeing: State of the art and future research directions for the Metaverse. *Frontiers in Psychology*, 15(7), 1360260. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1360260>
- Walton, N. (2024). Art History in the Art and Design Curriculum. In *A practical guide to teaching art and design in the secondary school* (pp. 181-191). Routledge.
<https://research.gold.ac.uk/id/eprint/36313/>
- Winsler, A., Gara, T. V., Alegrado, A., Castro, S., & Tavassolie, T. (2020). Selection into, and academic benefits from, arts-related courses in middle school among low-income, ethnically diverse youth. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 14(4), 415.
<https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/aca0000222>
- Yang, A. (2024). Research on the implementation path of music aesthetic education in public art education in local colleges and universities. *Curriculum Learning and Exploration*, 2(1).
<https://doi.org/10.18686/cle.v2i1.3765>
- Yeh, L. H., Seng, W. Y., Yin, K. Y., Nor, N. M., Juan, W. M., Ling, L. H., & Zhiqiang, S. (2024). defining the collaborative-constructivism based learning and teaching approach in malaysian primary schools in supporting the hybrid learning of visual arts education: A fuzzy delphi method study. *Journal of Advanced Research in Applied Sciences and Engineering Technology*, 41(2), 62-81. <https://doi.org/10.37934/araset.41.2.6281>
- Yeomans, L., Chappell, K., Hetherington, L., Bresciani, S., Unterfrauner, E., Fabian, C. M., & Koulouris, P. (2025). Practice or Praxis? A theoretical classification system for STEAM education. *Education Sciences*, 15(2), 164. <https://doi.org/10.3390/educsci15020164>
- Youvan, D. C. (2024). *Mayfair Mei-hui Yang: Gifts, favors, & banquets: The art of social relationships in China*. Researchgate. <https://www.researchgate.net/profile/Douglas-Youvan/publication/>
- Zhou, M. (2024). Students' cognition of art education and its impact on personal growth in selected schools of China: Towards integrating critical thinking into artistic practices. *Pacific International Journal*, 7(2), 240-255. <https://doi.org/10.55014/pij.v7i2.562>

پيوست

این پرسشنامه بر اساس اولویت‌بندی ویژگی‌های محتوای درس هنر طراحی شده و شامل ۱۱ پرسش است که هر کدام به یکی از ویژگی‌ها اختصاص دارد. لطفاً هر پرسش را بر اساس مقیاس لیکرت ۵ درجه‌ای (۱= خیلی زیاد، ۲= زیاد، ۳= قابل قبول، ۴= کم، ۵= خیلی کم) ارزیابی کنید.

خیلی زیاد	زیاد	قابل قبول	کم	خیلی کم	شرح پرسش‌ها
					۱. تا چه حد با گنجانیدن مخاطب محوری اثر هنری در محتوای درس هنر موافق هستید؟ (تمرکز بر نیازها و علایق دانش‌آموزان در آثار هنری)
					۲. تا چه حد با گنجانیدن تلفیق هنر با علوم و فناوری در محتوای درس هنر موافق هستید؟ (ادغام مفاهیم علمی و فناوریانه با فعالیت‌های هنری)
					۳. تا چه حد با گنجانیدن نواندیشی زیباشناختی در محتوای درس هنر موافق هستید؟ (ترویج تفکر نوین و خلاقیت در درک زیبایی‌شناسی هنری)
					۴. تا چه حد با گنجانیدن ارج نهادن به هنر در محتوای درس هنر موافق هستید؟ (تقویت قدردانی و ارزش‌گذاری نسبت به آثار هنری)
					۵. تا چه حد با گنجانیدن احترام گذاشتن به تفاوت‌های شخصی در محتوای درس هنر موافق هستید؟ (توجه به تنوع فردی دانش‌آموزان در فرایند خلق هنر)
					۶. تا چه حد با گنجانیدن بررسی و تحلیل آثار هنری در محتوای درس هنر موافق هستید؟ (آموزش روش‌های نقد و تفسیر آثار هنری)
					۷. تا چه حد با گنجانیدن مبانی فلسفی در محتوای درس هنر موافق هستید؟ (معرفی اصول فلسفی مرتبط با هنر و زیبایی)
					۸. تا چه حد با گنجانیدن زیبایی‌شناسی در محتوای درس هنر موافق هستید؟ (آموزش مفاهیم پایه‌ای زیبایی‌شناسی در هنر)
					۹. تا چه حد با گنجانیدن تأثیرپذیری از بافت اجتماعی در محتوای درس هنر موافق هستید؟ (بررسی نقش جامعه و فرهنگ بر تولید هنر)
					۱۰. تا چه حد با گنجانیدن استناد به میراث فرهنگی و تاریخی در محتوای درس هنر موافق هستید؟ (ارجاع به سابقه فرهنگی و تاریخی ایران در محتوای هنری)
					۱۱. تا چه حد ویژگی‌های محتوای فعلی درس هنر در ایران را خوب و مناسب ارزیابی می‌کنید؟ (ارزیابی کلی کیفیت محتوای موجود درس هنر)

